

УДК 334.012.61-022.51

DOI: <https://doi.org/10.32847/business-navigator.57-10>

Ярова Ю.М.,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу та підприємництва,
Вінницький кооперативний інститут

Yarova Yuliia,
PhD in Economics, associate professor,
department of marketing and entrepreneurship,
Vinnitsia Cooperative Institute

РОЗВИТОК МАЛОГО БІЗНЕСУ НА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ ЗА ПІДТРИМКИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Ярова Ю.М. Розвиток малого бізнесу на сільських територіях України за підтримки державної політики. У статті досліджено ефективність державної політики реалізації потенціалу розвитку малого бізнесу. Встановлено, що найбільшою перешкодою відносно реалізації потенціалу розвитку малого бізнесу на сільських територіях держави є відсутність доступних фінансових, а також інвестиційних ресурсів, які суб'єкти малого бізнесу могли б вкласти у створення чи розвиток власного бізнесу. Встановлено, що недостатньою є увага з боку держави до розв'язання проблемних питань розвитку малого бізнесу, хоча саме воно, не вимагаючи великих стартових інвестицій, гарантує швидкий обіг ресурсів, високу динаміку зростання, допомагає оперативно вирішувати проблеми реструктуризації економіки, гнучко реагує на зміну кон'юнктури ринку, надає економіці додаткової стабільності. Тому дослідження проблемних питань, пов'язаних із функціонуванням суб'єктів малого бізнесу та розвитком системи їх державного регулювання в ринкових умовах, має принципове значення на етапі його утвердження.

Ключові слова: потенціал, малий бізнес, мале підприємництво, державна політика, державне регулювання.

Яровая Ю.М. Развитие малого бизнеса на сельских территориях Украины при поддержке государственной политики. В статье исследована эффективность государственной политики реализации потенциала развития малого бизнеса. Установлено, что самым большим препятствием относительно реализации потенциала развития малого бизнеса на сельских территориях государства является отсутствие доступных финансовых, а также инвестиционных ресурсов, которые субъекты малого бизнеса могли бы вложить в создание или развитие собственного бизнеса. Установлено, что недостаточным является внимание со стороны государства к решению проблемных вопросов развития малого бизнеса, хотя именно оно, не требуя больших стартовых инвестиций, гарантирует быстрый оборот ресурсов, высокую динамику роста, помогает

оперативно решать проблемы реструктуризации экономики, гибко реагирует на изменение конъюнктуры рынка, придает экономике дополнительную стабильность. Поэтому исследование проблемных вопросов, связанных с функционированием субъектов малого бизнеса и развитием системы их государственного регулирования в рыночных условиях, имеет принципиальное значение на этапе его утверждения.

Ключевые слова: потенциал, малый бизнес, малое предпринимательство, государственная политика, государственное регулирование.

Yarova Yuliia. Small business development in rural areas of Ukraine with the support of public policy.

The article is investigated of the state policy of realization of the potential of development of small business is investigated. It was found that the biggest obstacle to realizing the potential of small business development in rural areas of the state is the lack of available financial and investment resources that small businesses could invest in creating or developing their own businesses. The analysis of the current state of small business development in Ukraine, international image of the country and its place in the international business environment. The peculiarities of state policy of support small business development in Ukraine are revealed, the experience of other countries that can be used in Ukraine is analyzed. The development of small business in Ukraine takes place in the difficult conditions of market economy development, which are marked by considerable difficulties of socio-economic, political and legal nature. This process is mainly influenced by the existence of administrative barriers, significant tax burdens, limitations on financial and credit facilities, lack of financial, logistical, managerial and personnel component of small business activity. It is established that the attention of the state to insufficient problems of small business development is insufficient, though it does not require fast start-up of investments, guarantees fast turnover of resources, high dynamics of growth, helps promptly solve problems of economic restructuring, flexibly responds to changes in the economy. market, gives the economy additional stability. Therefore, the study of problematic issues related to the functioning of small business entities and the development of their system of state regulation in market conditions, are crucial at the stage of its approval. The activity of small business entities in many cases depends on the actions of state executive bodies. Without special government support measures, small business development is not possible. However, government support for small business is constrained by macroeconomic conditions. The key to successful small business development is stable and comprehensive government support. It is the assistance of the state to small businesses in difficult economic conditions that can improve the economic situation both in the regions and in the country as a whole.

Key words: potential, small business, state policy, state regulation.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. До найбільш актуальних проблем, котрі потребують державного регулювання у сфері розвитку малого бізнесу, належать: нестача підприємницької ініціативи; нерозвиненість інфраструктури підтримки підприємництва; дефіцит обігових коштів; низький рівень професійних навичок працівників сфери малого бізнесу; адміністративний тиск; важка система оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності; низька продуктивність праці.

Огляд (аналіз) останніх досліджень і публікацій з цієї проблеми, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Дослідженню державного регулювання малого бізнесу присвячено праці вітчизняних і зарубіжних учених: А. Гальчинського, В. Геця, В. Лагутіна, О. Барановського, В. Фещенко, І. Малого, Л. Шаблістої, Ю. Бажала, З. Варналія, Л. Воротіної, В. Гриньової, А. Дегтяра, Г. Болотової, Н. Поповенко, Дж. Кейнса, П. Самуельсона, В. Ойкена, Дж. Стігліца, С. Фішера, М. Фрідмена, С. Брю, Д. Рікардо, А. Сміта, К. Макконелла та ін.

Актуальним питанням сьогодення є дослідження податкових механізмів державного регулювання підприємництва, які існують на сучасному етапі розвитку економіки. Г. Болотова наголошує на побудові ефективної державної податкової політики на основі таких дій:

– загальний податковий тиск слід зробити оптимальним і постійним (незалежно від рівня масштабів та ефективності діяльності бізнесу);

– зниження кінцевого податкового навантаження для підприємств малого бізнесу має забезпечуватися за рахунок наданих їм пільг [1].

Н. Поповенко пропонує розробляти регіональні програми підтримки малого бізнесу з економічною спеціалізацією та регіональними особливостями, а також за рівнем потенційних можливостей регіону та наявністю актуальних сировинних потужностей [2].

Разом із тим деякі аспекти цієї багаторівневої проблеми ще не повною мірою досліджено та розроблено. Динамічні процеси, які відбуваються в економічному середовищі суспільства, зумовлюють потребу в постійному осмисленні теоретичних і прикладних аспектів державного регулювання формування та реалізації потенціалу розвитку малого бізнесу. Першочерговими завданнями держави є максимізація отриманого прибутку, надання інвестиційної допомоги господарствам, які цього потребують, та раціональний розподіл існуючих ресурсів.

Формулювання завдання дослідження. Метою статті є вдосконалення теоретичних засад методів регулювання діяльності малих підприємств в Україні, визначення основних проблем, які виникають на шляху здійснення їхньої діяльності, розкриття особливостей якісної державної політики стимулювання реалізації потенціалу розвитку малого бізнесу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Вітчизняна система державного регулювання та стимулювання розвитку малого бізнесу на територіях поза міськими поселеннями, зокрема віддалених, менш

соціально й економічно розвинених, з ознаками репресивності, низькоєфективна. Підтвердженням цьому є істотне відставання сільських територій України за ключовими складниками потенціалу розвитку малого бізнесу від обласних та районних центрів, великих міст. Із моменту розбудови України як незалежної держави відбувається поступове формування вітчизняного бізнесу як соціально-економічного явища. Його розвитку сприяли запровадження спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва, реформування дозвільної системи тощо. Але, попри успіхи, досягнуті у розвитку малого бізнесу, у сучасній Україні цей важливий сектор економіки на відміну від промислово розвинених країн Західної Європи, Америки і Південно-Східної Азії поки недостатньо впливає на соціально-економічний розвиток суспільства.

Ресурсний потенціал розвитку малого бізнесу аналізованих сільських територій повною мірою не використаний, що призвело до зниження рівня їх поточного соціально-економічного розвитку та інвестиційної привабливості. З іншого боку, потрібно визнати й те, що до такого стану справ призвела не лише недостатньо ефективна державна політика, а й низка об'єктивних чинників та обставин. Можна стверджувати, що ключовими аспектами цього стали: погіршення фінансового стану та інвестиційної привабливості сільських територій, специфіка секторальної структури економіки з малою часткою сегментів реального сектору економіки та галузей із високим рівнем доданої вартості, високі обсяги зовнішньої трудової міграції та незабезпеченість господарства сільських територій якісним інтелектуально-кадровим ресурсом.

Наявність як прямих проявів слабого стану та низького рівня реалізації потенціалу розвитку малого бізнесу на сільських територіях, так і об'єктивно існуючих зовнішніх обставин актуалізує необхідність проведення глибшого якісного аналізу, у підсумку якого буде надано більш комплексну оцінку ефективності державної політики, будуть виявлені причини, перешкоди, а також інструменти сприяння розвитку і реалізації потенціалу малого бізнесу на сільських територіях України.

Проведено соціологічне опитування керівників та ключових фахівців суб'єктів малого бізнесу сільських територій Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької областей. В анкеті передбачалося отримання характеристики за трьома блоками питань: проблемні питання функціонування та розвитку суб'єктів малого бізнесу на сільських територіях, визначення напрямів реалізації потенціалу розвитку сектору малого бізнесу сільських територій, визначення напрямів та засобів державної політики стимулювання і реалізації потенціалу розвитку малого бізнесу на сільських територіях.

Результати опитування в контексті першого аспекту виявили такі найбільші проблеми функціонування і розвитку суб'єктів малого бізнесу на сільських територіях:

- 1) недостатність фінансово-інвестиційного та ресурсного забезпечення;
- 2) нестача кваліфікованих кадрів;
- 3) недоліки нормативно-правового регулювання розвитку суб'єктів малого бізнесу;
- 4) системні недоліки бізнес-середовища функціонування суб'єктів малого бізнесу на сільських територіях держави.

Отже, основною перешкодою щодо реалізації потенціалу розвитку малого бізнесу на сільських територіях держави є відсутність доступних фінансових, а також інвестиційних ресурсів, які суб'єкти малого бізнесу могли б вкласти у створення власної справи. Головною причиною такого стану є висока вартість банківського кредитування, іншою причиною є відсутність фінансово спроможних інвесторів. Необхідно зауважити, що інші недоліки фінансово-ресурсного забезпечення суб'єктів малого бізнесу на сільських територіях характеризуються нижчим рівнем впливу, але їх також необхідно враховувати, оскільки вони слугують альтернативними варіантами залучення або ж заміщення фінансових чи інвестиційних потреб представників бізнесу. Передусім це такі аспекти: пошук партнерів для залучення сучасних передових технологій, формування та ефективне використання інтелектуально-кадрового забезпечення підприємств, розвиток співробітництва з науково-дослідними та інноваційними структурами.

Другою вагомою перешкодою становлення і розвитку суб'єктів малого бізнесу на сільських територіях України є нехватка кваліфікованих кадрів, у т. ч. з причин трудової міграції, відсутності достатніх фахових знань щодо створення і відкриття нового бізнесу, пошуку й акумулювання у цих цілях фінансово-інвестиційного, кадрового та інших ресурсів. Йдеться також і про критичне погіршення людського потенціалу сільських територій України через старіння населення, занепад соціальної та побутової інфраструктури, погіршення екологічного стану більшості територій та недостатність системи освітніх послуг.

Ще одним чинником є несприятливість бізнес-середовища та несформованість дієвих економічних стимулів до формування і розвитку інвестиційної діяльності суб'єктів малого бізнесу. Йдеться про відсутність на території сільських поселень об'єктів інфраструктури підтримки малого бізнесу, зокрема центрів підтримки підприємництва та надання інформаційно-консультаційних послуг для підприємців, бізнес-інкубаторів і т. ін.

Щодо прогалин у системі бізнес-середовища малого бізнесу на сільських територіях держави, то найбільш проблемними аспектами є: нерозвиненість інфраструктури сільських територій; недостатність об'єктів фінансової інфраструктури; несформованість ринкової інфраструктури; нерозвиненість внутрішнього ринку.

Усе це – об'єктивні чинники, які формувалися впродовж багатьох років унаслідок низького рівня уваги з боку державної влади до розвитку віддалених територій, концентрації інвестиційних, фінансових та кадрових ресурсів в обласних та районних центрах. Також відомо, що на вітчизняних сільських територіях відсутні спеціально створені інституції, діяльність яких пов'язана з акумулюванням фінансового ресурсу та інвестицій для подальшої реалізації бізнес-проектів суб'єктів підприємництва.

Необхідно зауважити, що, на жаль, у нашій державі мало що зроблено для створення достатнього мотиваційного поля для застосування такого потужного джерела інвестицій, як кошти заробітчан. Інший бік цієї проблеми полягає у тому, що навіть ті кошти, які переказуються на сільські території України, використовуються нерационально, здебільшого на споживчі

витрати, коли могли б скеровуватися на відкриття та підтримку нових бізнесів.

Ще одним чинником, який перешкоджає реалізації потенціалу розвитку приватного дрібного бізнесу на вітчизняних сільських територіях, є проблеми нормативно-правового регулювання бізнесу. Визначено, що його ключовими вадами доцільно вважати такі проблеми: пільги і переваги щодо певних представників бізнесу з боку органів місцевої влади, складність проходження підприємцями вимог ліцензійної, патентної та дозвільної систем, наявність безпосередніх перешкод у підприємницькій діяльності. До недоліків нормативно-правового регулювання функціонування малого бізнесу на сільських територіях України можна віднести: відсутність стратегічних планових документів із політики розвитку малого бізнесу безпосередньо на сільських територіях України; відсутність у вітчизняному законодавстві спеціальних норм, особливих і пільгових для ведення підприємницької діяльності на «складних» територіях, де відсутня бізнес-інфраструктура, немає системи підготовки кадрів тощо; нестачу спеціалізованих структур, здатних ефективно використовувати фінансово-кредитне забезпечення проєктів суб'єктів малого бізнесу на сільських територіях держави, забезпечити зниження витрати, пов'язаних із залученням та використанням інвестицій.

За допомогою опитування встановлено, що серед галузей економіки, найбільш привабливих для подальшого розвитку та виступу «локомотивом» активізації малого бізнесу у Карпатському економічному районі, потрібно виділити: туризм, сільське та лісове господарство, споживчі послуги для населення, торгівлю, готельно-ресторанну справу.

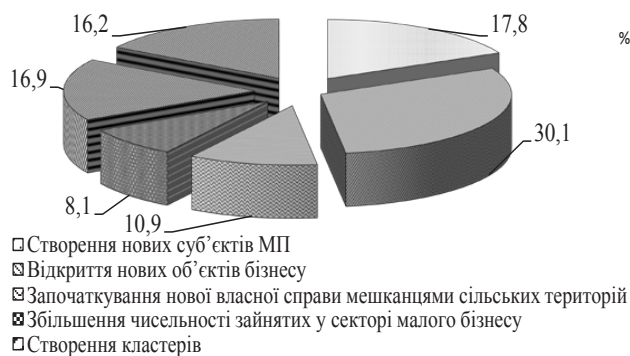
Основні сфери розвитку і державної політики підтримки малого підприємництва на сільських територіях України (рис. 1) [6]:

- створення нових точок бізнесу;
- вкладення заробітків від трудової міграції у бізнес;
- формування коопераційних систем;
- розвиток сільськогосподарської кооперації;
- збільшення чисельності представників малого бізнесу;
- створення нових робочих місць у сфері малого бізнесу.

Отже, розвиток існуючих суб'єктів господарювання не такий актуальний для представників малого бізнесу, які здійснюють діяльність на сільських територіях України. Більш перспективним для них вважається відкриття нових торгових точок, пунктів надання споживчих послуг чи створення нових виробництв.

Це позитивний посыл для представників влади в контексті фокусування державної політики передусім навколо створення сприятливого інституційно-правового та фінансово-ресурсного середовища розвитку бізнесу, і саме збільшення чисельності представників сектору малого бізнесу на сільських територіях, зростання зайнятості у цьому секторі економіки мають стати головними цільовими орієнтирами ефективності державного регулювання у цій сфері.

Представники сектору малого бізнесу вважають важливим удосконалення інституційно-правового забезпечення системи фінансово-кредитної підтримки підприємницької діяльності та відновлення чи становлення дієвої і розвиненої підприємницької інфраструк-

Рис. 1. Структура перспективних напрямів розвитку та підвищення ефективності функціонування суб'єктів малого бізнесу на сільських територіях

тури. До пріоритетних напрямів поліпшення нормативно-правового регулювання розвитку малого бізнесу на сільських територіях також належить скорочення чисельності нормативно-правових актів, які регулюють підприємницьку діяльність.

Отже, представники малого бізнесу стверджують, що відповідні інструменти і засоби державної політики мають бути інституціалізованими. Представники влади і громадськості про них неодноразово згадували, але відповідних заходів практично не спостерігалося. Важливо, щоб у процесі вдосконалення державного регулювання реалізації потенціалу розвитку малого бізнесу на сільських територіях України були прийняті відповідні нормативно-правові або нормативно-методичні акти з фінансово-кредитної підтримки малого бізнесу, захисту інвестицій та розбудови бізнес-інфраструктури.

Основною перешкодою активізації бізнесу на сільських територіях є нестача фінансово-інвестиційного ресурсу. Представники сектору малого бізнесу сільських територій вважають, що для усунення даного недоліку державні структури мають реалізувати заходи, що мають на меті організацію діяльності так званих «інвестиційних площадок» або ж додаткових суб'єктів інвестиційної інфраструктури, приватно-публічних фондів фінансово-кредитної підтримки. До важливих інструментів віднесемо становлення системи бюджетно-грантової підтримки консалтингового забезпечення представників підприємницького сектору та надання бюджетної підтримки під час придбання сучасних технологій.

Щодо ще одного важливого напрямку державної політики реалізації потенціалу розвитку малого бізнесу на сільських територіях – удосконалення бізнес-середовища, – то за результатами соціологічного опитування є підстави стверджувати, що в глобальному масштабі вітчизняне бізнес-середовище не генерує у собі критичних ризиків і загроз розвитку малого бізнесу. Тут мова має більше йти, навпаки, про сприяння та підтримку, яку бажають отримати малі суб'єкти господарювання від якісного і сформованого бізнес-середовища, зокрема щодо доступності сільських територій і, відповідно, товарів та послуг, які тут виробляються, захисту законних прав та інтересів представників бізнесу, поліпшення інвестиційного середовища сільських територій держави, забезпечення якісної комунікації та діалогу на зрізі «влада – бізнес».

Виходячи з таких особливостей, визначено перспективні заходи державного регулювання в частині поліпшення ключових характеристик бізнес-середовища для представників бізнесу сільських територій: повноцінна популяризація інвестиційного потенціалу сільських територій, розвиток соціально-виробничої інфраструктури, надання стимулів для зростання інвестиційно-інноваційної активності в підприємницькому середовищі; посилення інституційної спроможності системи гарантування інтересів та прав бізнесменів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Під час формування більш якісної та ефективної державної політики стимулювання реалізації потенціалу розвитку малого бізнесу на сільських територіях в Україні слід урахувати всі проблемні аспекти, перешкоди, а також перспективні напрями, інструменти та засоби. У про-

цесі розроблення державних програм підтримки малого бізнесу слід урахувати передусім національні та регіональні особливості їхнього розвитку. Фактично йдеться про створення т. зв. інституціональних платформ, які були б організаційно-економічною основою співробітництва, наближення та узгодження фінансово-економічних і господарських інтересів, з одного боку, представників фінансово-кредитної та інвестиційної системи країни, а з іншого – представників малого бізнесу.

Сьогодні однією з основних проблем недоходження інвестицій та фінансів до віддалених сільських територій є нерозвиненість інвестиційної та фінансово-кредитної інфраструктури цих територій, вони не мають суб'єктів, які могли б займатися акумулюванням якісних інвестиційних пропозицій, інвестиційних проєктів, бізнес-планів та водночас пропонували б послуги інвесторів та фінансово-кредитних структур.

Список використаних джерел:

1. Болотова Г. Спрощена система оподаткування: стислий огляд можливих змін. URL: <http://www.iepd.kiev.ua/?p=3165> (дата звернення: 12.03.2020).
2. Поповенко Н., Ганенко О. Державна підтримка розвитку малого бізнесу в Україні. *Економіка: реалії часу*. 2012. № 1(2). URL: <https://economics.opu.ua/files/archive/2012/No1/126-132.pdf> (дата звернення: 13.03.2020).
3. Ускова Л.В. Особливості механізму фінансування малих і середніх підприємств у сучасних умовах господарювання. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки»*. 2007. Вип. 18. Ч. 3. С. 229–232.
4. Федорченко В.В. Особливості державного регулювання малого підприємництва. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Управління»*. 2013. Вип. 1. С. 291–299. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvamu_upravl_2013_1_39 (дата звернення: 13.03.2020).
5. Циганець В.В. Підтримка малого підприємництва в рамках стратегії соціально-економічного розвитку Прикарпаття. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2005. Вип. 1. С. 244–246.
6. Ярова Ю.М. Формування та реалізація потенціалу розвитку малого підприємництва на сільських територіях : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03. Львів, 2019. 259 с.

References:

1. Bolotova H. (2016) Simplified taxation system: A brief overview of possible changes [A simplified tax system: a concise overview of possible changes]. *Efektivna ekonomika*, [Online]. Available at: <http://www.iepd.kiev.ua/?p=3165> (accessed 12 March 2020).
2. Popovenko N. (2012) State support for small business development in Ukraine [State support for small business development in Ukraine]. *Ekonomika: realii chasu*, no. 1(2) (accessed 13 March 2020).
3. Uskova L. (2007) Osoblyvosti mekhanizmu finansuvannia malykh i serednykh pidpryemstv v suchasnykh umovakh hospodariuvannia [Features of the financing mechanism of small and medium-sized enterprises in modern conditions of management]. *Zbirnyk naukovykh prats Cherkaskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu*. Serii: Ekonomichni nauky. Cherkasy: ChDTU, vol. 18, p. 3, pp. 229–232.
4. Fedorchenko V. (2013) Osoblyvosti derzhavnoho rehulivannia maloho pidpryemnytstva [Features of state regulation of small business]. *Naukovyi visnyk Akademii munitsypalnoho upravlinnia*. Serii: Upravlinnia, vol. 1, pp. 291–299. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvamu_upravl_2013_1_39 (accessed 13 March 2020).
5. Tsyhanets V. (2005) Pidtrymka maloho pidpryemnytstva v ramkakh stratehii sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Prykarpattia [Supporting small business within the framework of the socio-economic development strategy of the Carpathian region] / za red. I.H. Tkachuk. *Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu: nauk. zb. Ivano-Frankivsk: Plai*, vol. 1, pp. 244–246.
6. Yarova Y. (2019) Formuvannia ta realizatsiia potentsialu rozvytku maloho pidpryemnytstva na silskykh terytoriiakh [Formation and implementation of the small entrepreneurship development potential in rural areas]: dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.03. Lviv, 259 p.